

Makale Gönderim Tarihi: 30.07.2018

Makale Kabul Tarihi: 16.10.2018

Araştırma Makalesi

Sivil Toplum Kuruluşlarının Evsizlere Yönelik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği

Ahmet YETER¹

Özet

Dünyada yaygın olarak görülen evsizlik olgusu, ülkemizin büyük kentlerinde de toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları (STK), Türkiye'de evsiz insanlar için hizmet sağlamada önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının evsizlere sunduğu hizmetler İstanbul'da evsizlere yönelik faaliyet gösteren STK'lar incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında evsizlere yönelik hizmet sunan beş STK'nın yetkilileriyle yarı yapılandırılmış anket formuyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcı gözlem metoduyla STK'ların faaliyetleri yerinde incelenmiş; STK'lara dair medyada yer alan haberler ve faaliyet raporları incelenerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada STK'ların evsizlerin sağlık, barınma, gıda gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetlerine ek olarak psiko-sosyal destek, iş ve meslek edindirme faaliyetleri yürüttükleri görülmüştür. Ayrıca, STK'lar, evsizlerin sağlık hizmetleri, yoksulluk yardımı gibi hükümet tarafından sağlanan hizmetlerden yararlanmasına yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evsiz, Evsizlik, Sivil Toplum Kuruluşları.

Evaluation of Civil Society Organizations Services For The Homeless:

The Case of Istanbul

Abstract

The phenomenon of homelessness, which is widespread in the world, is also a social problem in the big cities of our country. The government agencies and Civil Society Organizations (CSOs) are important actors in providing services for homeless people in Turkey. In this research, the services provided by the CSOs to the homeless were examined by examining CSOs operating in Istanbul for the homeless. Within the scope of the survey, interviews were held with the officials of the five NGOs providing services for the homeless with a semi-structured questionnaire. In addition, the participant observation method was used to examine the activities of NGOs; The news in the media and annual reports of CSOs were examined and included in the study. The survey found that NGOs carried out psychosocial support, work and vocational training in addition to their services to meet the basic needs of the homeless such as health, housing and food. In addition, CSOs are helping the homeless to benefit from services provided by the government, such as health care, poverty benefit.

Key Words: Homeless, Homelessness, Civil Society Organizations.

¹ Doktora Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Programı, ahmetyeter.ay@gmail.com

Giriş

Evsizlik son 20-25 yıldır Amerika ve Avrupa'da dikkatleri çeken ve tartışılmaya başlanan bir sorundur (Akyıldız, 2017: 71; Özdemir, 2010: 81; Türkcan ve Türkcan, 1996:9). Evsizliğe dair araştırmaların batı toplumlarında yoğunlaşmasına rağmen evsiz bireylere dünyanın hemen her yerinde rastlanmaktadır (Hwang, 2001:81). Türkiye'de de toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan evsizlik sorunu büyük oranda, göç alan Ankara, İzmir, Antalya ve İstanbul illerinde görülmektedir. Bu araştırmada sivil toplum kuruluşlarının (STK) evsiz bireylere yönelik faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının en yoğun olarak bulunduğu kent İstanbul'dur. Araştırmanın amacına uygun olarak hem evsiz bireylerin hem de bu alanda faaliyet gösteren STK'ların en yoğun olarak görüldüğü il olmasından dolayı İstanbul ili araştırma sahası olarak seçilmiştir.

Ülkemizde evsizlik ile ilgili çalışmalar son derece sınırlı ve bu konuda "evsizlik" adıyla gerçekleştirilen uygulamalı araştırmalar yok denecek kadar azdır (Özdemir, 2010: 86). Türkiye'de evsizlik sorununun akademik araştırmalara yeterince konu olmaması, problemin kapsamlı bir şekilde ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Evsizlik sorununun akademik alanda yeterince ilgi görmemesi, bu alanda uygulanan sosyal hizmet modellerinin gelişim süreci için olumsuz durum teşkil etmektedir. Bu araştırma evsizlik sorununun akademik bakış açısıyla ele alınması ve oluşturulacak yeni hizmet modellerine katkıda bulunmayı amaçlaması bakımından önem arz etmektedir.

STK'ların sosyal hizmet sunucusu olarak gittikçe daha geniş bir rol üstlendiği, birçok ülkede devlete alternatif olarak veya devletle işbirliği içinde hareket ettiği görülmektedir. Türkiye'de de STK'ların diğer toplumsal sorunlarla mücadele sürecinde olduğu gibi evsizlik sorununun çözümünde de önemli bir aktör olduğu görülmektedir. Bu araştırmayla STK'ların evsizlik sorununa yaklaşımı, evsizlere sunduğu sosyal hizmetlerin incelenmesi, hizmet sunumunda karşılaştıkları sorun alanlarının ve çözüm önerilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde evsizlik sorunu, nedenleri ve sonuçları tartışılacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye'de ve İstanbul'daki evsizlik sorunu ve evsizlere yönelik sunulan hizmetler ele alınacaktır. Araştırmanın üçüncü bölümünde araştırmanın yöntemi ifade edilirken, son bölümünde ise araştırma bulguları değerlendirilecektir.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Sokak çocukları sorununa hizmetlerin değerlendirilmesinin hedeflendiği bu çalışma, betimsel araştırma niteliği arz etmektedir. Betimsel araştırma (Descriptive Reseach) araştırmacının değişken üzerinde kontrol sahibi olmadığı araştırma yöntemlerinde gerçekleşir. Betimsel çalışma basitçe, analitik araştırmaların aksine var olan durumun neden veya nasıl gerçekleştiğini tanımlamak, açıklamak veya betimlemek için kullanılır (Ethridge, 2004: 24). Bu araştırmada STK'ların evsizlere yönelik faaliyetleri betimlenmeye ve ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada araştırma deseni olarak sosyal bilimlerde sıklıkla başvuru fonemonojik (olgubilim) model kullanılmıştır. Fenomenolojik modelde algılar, duygular gibi olgulara odaklanarak özü görmek, sezme hedeflenmektedir. Başka bir deyişle, bu modeldeki araştırmalarda aslında farkında olduğumuz ama derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgular üzerinde odaklanılmaktadır. (Şimşek, 2012a:97) Araştırmada, katılımcıların evsizlere yönelik hizmetlere dair düşünce ve değerlendirmeleri, kendi tecrübelerinden ve yorumlarından hareketle ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de evsizlere yönelik sivil toplum kuruluşlarının sayısı oldukça sınırlıdır. Evsiz bireylerin çoğunun yaşadığı ve bu alanda faaliyet gösteren STK’ların en fazla sayıda bulunduğu İstanbul ilinde yürütülen araştırmamızda, Kartopu Modeliyle ulaşılan 5 STK’nın faaliyetleri incelenmiştir. Şefkat-Der, Umut Çocukları Derneği, Erdemliler Dayanışması Derneği, Çorbada Tuzun Olsun Derneği ve Hayata Sarıl Derneği’nden oluşan bu beş STK dışında İstanbul’da evsizlere yönelik sosyal hizmet sunma amacıyla kurulan ve çalışma alanı evsizler olan başka kuruluşa rastlanılmamıştır. Elbette evsiz bireylere yardım yapan kuruluşlar bu beş dernekten ibaret değildir. Kuruluş amacı farklı olan STK’lar veya faaliyet alanı evsizler olan ancak kurumsallaşmamış olan aktivist gruplar, evsizlere yemek dağıtımı, gıda veya giyim yardımı benzeri faaliyetler gerçekleştirmektedir. Ancak süreklilik arz etmeyen, belirli bir sosyal hizmet yaklaşım ve programı olmayan bu kuruluşlar çalışmaya alınmamıştır. Örneğin sokakta yemek dağıtım yapan Ateizm Derneği, Aşhane veya evsizlerin sorunlarına imece usulü çözüm arayan Tarlabası Dayanışma Platformu bu araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmanın ana bulguları sosyal bilimlerde sıkça başvuru yapılandırılmış görüşme metoduyla elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden planlanmış, belli kişi veya kişilerle, yine belli bir tarih ve konuda yapılan konuşma, görüşme olarak tanımlanır (Padem vd., 2012: 64). Bu görüşme türünde açık uçlu sorular bulunur ve cevaplayıcı daha özgür bırakılır (Padem vd., 2012: 64). Görüşmeler, katılımcıların onayıyla ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada katılımcı gözlem metodundan da yararlanılmıştır. Katılımcı gözlemde araştırmacı, incelemek istediği topluluğun etkin bir üyesi olarak gruba katılarak gözlemine gerçekleştirir. Öncelikle gözlemci, incelemek istediği toplulukla belirli bir süre geçirmeli, gruba ait etkinliklerde grubun doğal üyesi olarak görev almalı ve sonuçta o topluluğun bir üyesi olarak benimsenmelidir. Ancak gözlemcinin rolü bütün üyeler tarafından bilinmektedir (Şimşek, 2012b:150). Araştırmacı, evsizlere yönelik faaliyet gösteren STK’ların çalışmalarını yerinde incelemiş, gönüllülerle birlikte yemek dağıtımına katılmış ve evsiz bireylerle vakit geçirmiştir.

Görüşme esnasında alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilerek kâğıda aktarılmış ve veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır.

(Yıldırım ve Şimşek, 2003'den akt. Özdemir, 2010b: 336). Araştırmada katılımcılar K1, K2,... şeklinde kodlanarak alıntılanmıştır.

1. Evsizlik Sorunu

Temelde “ evi veya ikâmetgahı olmayan” bireyleri tanımlamak için kullanılmasına karşın evsiz kavramının tek bir tanımlamaya sığdırılması mümkün değildir. Daha geniş bir tanımlamayla sokak ve caddeler gibi açık alanlarda, metruk binalarda, terminal veya sahil kenarlarında geceleyen, düzenli olarak barınabileceği bir mekâna sahip olmayan bireylerin durumlarını betimlemek için kullanılan evsizlik kavramı (Işıkhan, 2004: 1; Yağan, 2009:3), bireyin bir konuta sahip olmaması veya sahip olduğu konutun sürekliliği ve niteliği referans alınarak farklı başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Evsizlik çeşitleri bu anlamda birçok başlık altında incelenmesine rağmen evsizler sıklıkla mutlak evsiz (absolute homeless), görelî-nisbî evsiz (relative homeless) ve gizli evsiz (hidden homeless) olarak üç grup altında incelenmektedir.

Mutlak evsizlik, sadece sokakta ya da acil barınaklarda yaşayanları içeren dar bir kavramdır (Echenberg ve Jensen,2008: 1). Birleşmiş Milletlere göre, “mutlak evsizlik” dışarıda, araçlarda ya da terkedilmiş binalarda uyuyan insanları ifade eder. Gelişmiş ülkelerde “mutlak evsiz” olan birçok kişi, hükümet tarafından yönetilen örgütlerin yürüttüğü sığınaklarda barınmaktadır (Hwang, 2001:81) Görelî (nisbî) evsizlik, bir barınağa sahip olan sahip olduğu barınağı, temel sağlık, güven ortamı ve güvenlik standartlarını karşılayabilen şartlara uymayan ve/veya evlerini kaybetme riski bulunanları içeren geniş bir kategoridir(Echenberg ve Jensen,2008:1; Hwang, 2001:81). Gizli evsizlik, devamlılığın ortasındadır. Bunlar, kendilerine ait konutları olmayan, bir arabada, ailesiyle ya da arkadaşlarıyla ya da dönemsel olarak kurumda yaşayan kişileri ifade eder(Echenberg ve Jensen,2008:1).

Evsiz kavramı herhangi bir yaş aralığına vurgu yapmamasına rağmen Türkiye’de 18 yaş altındaki sokakta yaşayan çocuklar “korunmaya ihtiyacı olan çocuklar” ifadesiyle tanımlanmakta; çocuklara yetişkinlerden net bir biçimde ayrılacak şekilde farklı koruma politikaları ve mekanizmalarıyla hizmet verilmektedir. Bu çalışmada, araştırmanın amacına uygun olarak evsiz ifadesiyle 18 yaşın üstündeki bireyler kastedilmiştir. Bu çalışmada STK’ların sosyal hizmet sunarken hangi bireyleri evsiz olarak tanımladığı referans alınarak evsizliğin yukarıda tanımlanan tüm biçimleri araştırmaya dâhil edilmiştir.

Evsizlik sorununun nedeni kentsel yoksulluk, göç, dışlanma gibi makro sorunlardan madde bağımlılığı, akıl ve ruh sağlığı gibi bireysel sorunlara kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır (Akyıldız, 2017: 70; Işıkhan, 2004; Özdemir, 2010). Evsizlik sorunu büyük oranda, hali hazırda yaşam şansları ve beklentileri yoksulluk, ayrımcılık, akıl hastalığı, madde bağımlılığı ve diğer engeller nedeniyle azalmış olan toplumun en savunmasız kesimlerini etkilemektedir (Barrow vd., 1999: 529, Işıkhan, 2006: 37).

Geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca, evsizlik, önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkmıştır. Evsizlerin sayısının doğru tahmin edilmesi, evsizliğin farklı tanımlarının ve evsizleri saymanın sorunlarının kullanılması nedeniyle zordur (Işıkhan, 2015: 469).

Evsizlik, yoksunluğa maruz kalan kadın ve erkeklerin sağlığı ve refahı için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Evsizlik alanında yapılan araştırmalar evsizlerin yüksek seviyede sosyal dışlanmaya, yabancılaşmaya maruz kaldıklarını, korku ve kendine güvensizlik sorunlarıyla yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Işıkhani, 2004:2). Birçok riskle yüz yüze kalma ve yetersiz beslenme durumlarına ek olarak evsizlik, yüksek düzeyde rahatsızlık ve hastalık, sağlık hizmetlerine yetersiz erişim, yaralanma ve kazalara çok sık maruz kalma gibi riskler barındırmaktadır (Barrow vd., 1999: 529; İlhan ve Ergün, 2010:80). Ayrıca araştırmalar evsiz bireyler arasında uyuşturucu kullanımı, madde bağımlılığı ve akıl sağlığı bozukluğu oranının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (İlhan ve Ergün, 2010:80, Özdemir, 2010: 81). Akıl sağlığı sorunları, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı evsizliğin hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilmektedir (Caton, 1994; Işıkhani, 2015: 469).

Araştırmalar, evsizlerde görülen ölüm oranlarının, ulusal veya yerel toplumdaki yaş gruplarından anlamlı derecede yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Barrow vd., 1999; O'Connell, 2005; O'Connell Vd., 2005; Smith ve Maurer, 2000). Bu durum evsiz ölümlerinde sağlık hizmetlerinin yokluğu ya da yetersizliğinin önemli rol oynamasıyla ilişkilendirilmektedir (O'Connell vd. 2005: 316). Nitekim birçok araştırmada ölüm sebepleri arasında doğal nedene dayalı olmayan unsurlar (trafik kazaları, zehirlenme, yüksek ateş, boğulma, düşme, yaralanma) doğal nedenlere oranla yüksek bulunmuştur (Barrow vd., 1999; O'Connell, 2005; O'Connell Vd., 2005; Smith ve Maurer, 2000). Bu bulgular Türkiye'deki evsiz ölümleriyle de benzer sonuçlar içermektedir. Yağan'ın (2009) 1997-2006 yılları arasında Ankara'da ölen 127 evsiz bedeni üzerinde yapılan otopsi sonuçlarını inceleyen araştırmasında, otopsi sonuçlarının ölümlerin % 55.11'inin doğal olmayan nedenlere bağlı gerçekleştiğini ve bedenlerin % 67.71'inin genel vücut hijyeninin bozuk olduğunu ortaya koyduğu belirtilmiştir. Doğal olmayan nedenlerden ölümlerde, ölüm nedeni olarak en çok trafik kazaları (% 14,17) ve alkol intoksikasyonu (alkol zehirlenmesi, % 7,87) saptanmış, doğal nedenli ölümlerde ise sırasıyla akut myokard enfarktüsü (kalp krizi, % 18,89) ve beslenme bozukluğuna bağlı multiorgan yetmezliği (çoklu organ yetmezliği, % 5,51) en sık nedenler olarak tespit edilmiştir.

Bu verilerden hareketle evsizlik sorununun akıl sağlığındaki sorunlar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi bireye özgü nedenlere dayalı olarak ortaya çıkmakla beraber kronik işsizlik, kentsel yoksulluk, göç ve dışlanma gibi bireyin dışında gelişen yapısal ve makro boyuttaki sorunların neticesinde de ortaya çıktığı görülmektedir. Evsizlik süreci, bireyin evsiz kalma sürecinde etkin olan bireysel sorunların derinleşmesine veya bireyin alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, bulaşıcı hastalıklar ve psikolojik sorunlar gibi yeni problemlerle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca uzun süreli evsizlik sorunu yaşayan bireyler, yaşamlarını tehdit eden birçok riskle yüz yüze kalmakta ve evsiz olmayan benzer yaş gruplarına göre daha erken yaşta hayatlarını kaybetmektedir.

2. Türkiye'de Evsizlik Sorunu ve Evsizlere Verilen Hizmetler

Türkiye'de evsizlik sorununun tamamına yakını ülkenin batı kesiminde olan ve yoğun olarak göç alan İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa kentlerinde bulunmaktadır. Evsizlik sorunu, 1980 sonrası ekonomi politikalarına ve 1990'lı

yıllarda terör soruna dayalı olarak büyük bir hız kazanan köyden kente göçlere bağlı olarak artış göstermiştir. Göçlerin kentsel yoksulluğu derinleştirilmesi, çarpık kentleşme, konut problemi, kronik işsizlik, gelir yetersizliği, sosyal güvenceden yararlanamama evsiz sorununun artışında belirleyici olmuştur (Altun, 1997).

Türkiye’de evsizlere yönelik araştırmaların yetersizliği, Türkiye’de evsizlik sorununun kapsamlı bir şekilde ele alınması ve evsiz sayısının belirlenmesinde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaların yetersizliğine ek olarak evsizliğin genel geçer bir tanımının olmaması, evsizlerde yer değiştirmeye sıkça rastlanması ve evsizliğin evsizlerin bir bölümü için süreklilik arz etmeyen bir durum olması da evsiz sayısının belirlenememesinde etkilidir (Işıkhan, 2015: 469). Türkiye’deki evsiz sayısı kesin rakamlarla ifade edilmemesine karşın bazı rakamların zikredildiği görülmektedir. Örneğin TÜSEV’in araştırmasına göre Türkiye’de on bin evsiz olduğu tahmin edilmektedir (www.gazeteduvar.com.tr). İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) 2013 yılı kış sezonunda 2 bin 60 evsiz bireyi spor salonunda misafir etmiştir (İBB, 2013). Ancak bu sayı yetkililerin ikna edebildiği kimseleri yansıtmaktadır. İkna edilememiş akıl sağlığı bozuk olan bir kısım evsizler ve gizli evsizlere hizmet sunulamamıştır.

Türkiye’de evsiz sayısı batı ülkelerine oranla oldukça düşük bir düzeydedir. Bu durumu Türkiye’deki geleneksel aile ve akraba dayanışması ve yoksullara yardımcı destekleyen dinsel pratiklerle açıklayan Erkaslan (2009) devletin kurumlarına yapılan başvurulara dayanarak evsizleri, “genellikle sisteme dâhil olmayan, çalışmayan ve başkaca geliri olmayan kişiler” olarak tanımlamaktadır. Işıkhan (2015: 468) Türkiye’de evsizlerin sayısının az olmasının, evsizliğin bir toplumsal sorun olarak kabul edilmediği anlamına geldiğini, bunun da evsizlere yönelik hizmetlerin yetersizliğine ve politika eksikliğine yol açtığını ifade etmektedir.

Türkiye’deki evsizlerin büyük bir kısmının yaşadığı İstanbul ilinde evsizlerin yoğunlukla görüldüğü yerler Taksim, Kadıköy, Bakırköy, Eminönü, Balat, Beşiktaş gibi insan nüfusunun gündüz olduğu kadar gecede yoğun olduğu bölgelerdir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin hizmetlerinden yararlanan vatandaşların bildirimlerinden elde edilen sonuçlara göre, evsizlerin sorunları arasında herhangi bir güvenceye sahip olmama, herhangi bir sosyal yardım kuruluşundan yardım almama, ailesinin olmasına karşın ailenin eve dönüşü kabul etmemesi, kronik hastalığın olması, psikiyatrik sorunların varlığı, sağlık hizmetinden faydalanamama, eski hükümlü olma nedeniyle toplumsal damgalanmaya maruz kalma olduğu görülmüştür (İBB, 2011 akt. Akyıldız, 2017: 76).

Kaufman (1984’den akt. Işıkhan, 2004: 9-13) evsizlere yönelik sosyal hizmetleri acil yardım hizmetleri, geçiş hizmetleri ve dengeleme hizmetleri olarak üç başlık altında tasnif etmiştir.

Acil yardım hizmetleri, yiyecek-giyecek temini, barınma hizmeti ve maddi desteklerden ibarettir, evsizlerin olumsuz yaşam koşullarına karşı acil nitelikli, korunma, dinlenme ve barınma olanağı sunmaktadır.

Geçiş hizmetleri, evsizlere sosyal hizmet müdahalesi, iş bulma desteği, ruhsal ve bedensel sağlık hizmetleri ve eve geçiş desteğini içermektedir (Kaufman,

1984). Bu hizmetler evsizlik probleminin çözüme ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu hizmet modeli, yalnızca krize müdahale niteliği taşımakta, soruna sürekli çözümler sunamamaktadır. Bu adım evsizlerin birçoğu için bağımsızlığa doğru ilk aşama niteliği taşımaktadır.

Dengeleme hizmetleri, ev hazırlık programı, iş ve destekleme hizmetlerinden oluşmaktadır. Bu hizmet yaklaşımının temel amacı, evsizleri hayat döngüsü içerisinde dengeyi elde edinceye kadar desteklemektir.

Anayasanın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyetini sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. Yine, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak görevi de, Anayasanın “Devletin temel amaç ve görevleri” başlıklı 5. maddesinde sayılmaktadır. Bu anlamda, evsizler devletin vatandaşlara sağlaması gereken asgari yaşam şartlarını elde edemeyen bireyler olarak devletin sorumluluk alanı içerisine girmektedir. Ancak, Türkiye’de sosyal politika veya sosyal hizmete dair yasal düzenlemelerde evsiz tanımı yer almamakla beraber evsizlere yönelik tanımlanmış herhangi bir sosyal politikadan bahsetmek mümkün değildir (Akyıldız, 2017: 68; Erbay, 2016: 82).

İçişleri Bakanlığının 07 no’lu 2003 yılında yayımladığı genelgede her ilde bir tane evsizler barınma merkezinin oluşturulması gerektiğine dair talimatı bulunmaktadır. 2004 yılında yapılan sosyal hizmetler 1. şurasında sosyal hizmet kuruluşlarının öncelikli olarak büyük şehirlerde olmak üzere, evsizlere sürekli hizmet verecek gece barınma evleri kurulması yönünde karar alınmıştır. Eski ASPB bakanı Sn. Aliye Kavaf’ın SHÇEK kanununa yönelik ek düzenlemenin getirmiş olduğu “Sokakta yaşamak zorunda kalan 18 yaş üstü bireyleri yaşamlarını tehdit eden risklerden korumak ve temel gereksinimlerini karşılamalarını sağlamak için hizmet veren, kendi istekleri ile kalıp ayrılacakları yatılı sosyal hizmet birimlerinin kurulması karara bağlandı.” şeklindeki karar kanunlaşmamıştır. 2010 yılında TBMM İnsan Hakları Komisyonu düzenlenen bir raporda, AŞTİ’de yaşayan evsizlerin durumu gözler önüne serilmiş ve devletin acilen sürekli hizmet veren, kalıcı ve nitelikli misafirhaneler açması gerektiğini belirtmiştir (Akyıldız, 2017: 84). Bununla beraber Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) 2017 yılında tüm il valiliklerine gönderdiği genelgeyle soğuk kış günlerinde evsizlerin sokakta kalmamasına yönelik tedbirlerin alınması talimatı verilmiştir. Talimatta ayrıntılı olarak:

Ülkemiz genelinde etkisini göstermeye başlayan soğuk hava ve kış şartları, günlük yaşamı olumsuz etkileyebileceğinden; sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, evsiz, mekânsız, kimsesiz oldukları veya sokakta yaşadıkları tespit edilen vatandaşlarımızın mağduriyetlerinin giderilebilmesi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıflarınca;

Bakanlığımız Sosyal Hizmet Merkezleri, kolluk birimleri, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları veya diğer kaynaklardan gelen bildirimler doğrultusunda evsiz, mekânsız, kimsesiz ve sokakta yaşayan vatandaşların tespiti,

- Bu kişilerin öncelikli olarak kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilebilmesi, kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilememeleri halinde pansiyon, otel gibi yerlerde konaklamalarının sağlanabilmesi veya

bir mekânın bu kişilerin kışı geçirebilmeleri için tahsis edilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması,

- Temel gıda ve giyim ihtiyaçlarının giderilmesi, temel sağlık kontrollerinin yapılmasının sağlanması, temizlik (banyo, tıraş, saç kesimi) ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi,
- Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde Sosyal Hizmet Merkezlerine yönlendirmelerinin ve takibinin yapılması,
- Bu kapsamda oluşan giderlerin SYD Vakıfları tarafından vakıf imkânları çerçevesinde karşılanması, hususunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi, denmektedir.

Genelgeyle valiliklere ve kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları marifetiyle evsizlere soğuk kış günlerinde misafirhanelerde veya otellerde barındırılması talimatı verilmiştir. İstanbul'da genelgenin talimatlarını içeren uygulama Valilik ve Büyük Şehir Belediyesi (İBB) tarafından eşgüdümle gerçekleştirilmektedir. İstanbul'da soğuk kış gecelerinde erkek evsizler İBB'ye ait spor komplekslerinde, kadınlar ise İBB'ye bağlı Kayışdağı Darülaceze Merkezinde barındırılmaktadır.

Zabıta ekiplerinin denetimleri esnasında veya Alo 153 Beyaz Masa ve Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM) hattından gelen ihbarlar sonucunda tespit edilen evsizlere barınma hizmetinin yanı sıra üç öğün yemek, ilaç, tedavi ve kişisel bakım hizmetleri verilmektedir. Şartları sağlayan kişilerin huzurevi ve bakımevine yerleştirme, aileye teslim etme ve kadınları sığınma evine yerleştirme gibi hizmetler de verilmektedir. Memleketine dönmek isteyen evsizlerin de bilet parası karşılanmaktadır. Hizmet giderleri belediye ve SYDV tarafından karşılanmaktadır.

Hizmet, Kaufman'ın modellemesi referans alınarak değerlendirildiğinde, devletin evsizlere yönelik hizmetlerini acil yardım hizmetleri ve sağlık hizmetleri, huzurevi ve kadın evine yönlendirme ve aileye teslim etme hizmetlerinden dolayı da kısmen geçiş hizmeti olarak değerlendirilebilir. Ancak devletin sunduğu hizmetlerin süreklilik arz etmediğini de özel olarak vurgulamak gerekmektedir.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde STK'ların evsizlere yönelik sosyal hizmet yaklaşımı, evsiz bireylere sunduğu hizmetler, hizmet sunarken karşılaştıkları ve hizmetlerin niteliğini ve kapsamını sınırlayan sorun alanları, devletin evsizlere yönelik sunduğu hizmetlere dair görüşleri ele alınmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen kuruluşlara dair veriler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: STK'ların Kuruluş Yılı, Statüsü Ve Hizmet Bölgeleri

Kuruluş Adı	Kuruluş Yılı	Statüsü	Hizmet Alanı	Faaliyetlerin Yoğunlaştığı Bölgeler
Şefkat-Der	1995	Dernek	Ulusal	Beyoğlu - Taksim
Umut Çocukları Der.	1992	Dernek	Ulusal	Taksim-Eminönü-Bakırköy-

Erdemliler Dayanışması Der.	2015	Dernek	İl	Kadıköy-Üsküdar-Ataşehir
Hayata Sarıl Derneği	2017	Dernek	İl	Beyoğlu-Taksim
Çorbada Tuzun Olsun	2014	Dernek	İl	Beyoğlu-Taksim

Tablo 1’de görüldüğü üzere evsizlere hizmet veren tüm STK’lar, dernek statüsündedir. Türkiye’de sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren STK’lar, dernek veya vakıf adı altında faaliyet göstermekte ve yasalar da bu iki başlık altında düzenlenmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren STK’ların dernek olarak düzenlenmesi, dernek kurma şartlarının daha kolay olması ve vakıf kurmayı gerektirecek bir taşınmaza sahip olunmaması olarak değerlendirilebilir. Yine, tablodan anlaşıldığı üzere, derneklerin büyük bir kısmı birkaç yıllıktır. Bu durum, daha derin bir araştırmayı gerektirmekle beraber evsizlik problemindeki artışla beraber toplumsal duyarlılığın artmasıyla açıklanabilir. Araştırma kapsamında yapılar görüşmelerde sıklıkla evsizlere yönelik sosyal hizmet sunmanın, çeşitli nedenlere oldukça zor bir faaliyet alanı olarak nitelendirildiği, bu yönde büyük bir istekle başlayan çabaların uzun süreli olarak sürdürülemediği, kurumsallaşmadığı veya sonlandırıldığı belirtilmiştir. Örneğin, Balat civarında evsizlerin dinlenmesi ve barınmasına yönelik açılan bir merkez güvenlik nedeniyle kapanmak zorunda kalmıştır.

Araştırmaya konu olan STK’ların üçünün il düzeyinde ikisinin de ulusal düzeyde faaliyet gösterdiği görülmektedir. STK’ların faaliyet bölgeleri incelendiğinde, yukarıda da izah edildiği üzere evsizlerin en yoğun olarak görüldüğü ilçelerde yoğunlaştıkları görülmüştür.

3.1. STK’ların Evsizlere Sunduğu Hizmetler

Araştırmaya konu olan STK’ların evsizlere yönelik sosyal hizmet yaklaşımları büyük benzerlik göstermektedir. Derneklerin tüzüklerinde tanımlanmış misyonları, faaliyetleri ve anket görüşmeleri incelendiğinde, nihâî hedeflerinin evsizlere sosyal yardım yapmaktan öte evsizlerin rehabilite edilmelerini, toplumun içinde var olmaları ve yeniden toplumsallaşmalarını, bağımsız olarak, kendi ayakları üzerinde yaşamlarını idame ettiren, üretken bireyler olmalarını sağlamak olduğu görülmektedir. STK’ların kuruluş öyküsü incelendiğinde hepsinin benzer şekilde sokakta yaşayan evsizlere yemek dağıtmak veya giysi yardımı yapmakla başladığı görülmektedir. Ancak sosyal yardımın evsiz bireylerin sorununa çözüm getiremediği gerçekliğiyle beraber sosyal yardım sosyal hizmete doğru bir evrilmiş süreci yaşamıştır.

Bu dönüşüm sürecinde, evsiz bireylere sadece sosyal yardım yapmaya odaklanan yaklaşımın hem evsizler hem de gönüller üzerinde olumsuz birçok etkisinin olduğuna dair gözlemler önemli yer tutmaktadır. Bu konuyla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Evsiz insanlara çorba dağıtarak başladık. Ancak bu çorba dağıtımının bireyi değiştirmedini, yaşam koşullarını iyileştirmedini gördük. Aksine, günün belli saatlerinde kendi çabasıyla, emek harcayarak elde etmeye çalıştığı yiyeceği ve diğer ihtiyaçlarını karşılayıp onu tamamen pasifleştirdiğimizi fark ettik. Bir müddet sonra, yaptığımız şeyin bir yere varmadığını görünce sizin de enerjiniz, azminiz ve

motivasyonunuz yok oluyor. Bu yüzden 70 kişi başladığımız gönüllü sayısı bir anda 4 kişiye düştü.” (K1)

Evsizlere yönelik hizmet veren STK’ların sundukları hizmetler:1. Barınma Hizmeti 2. Yemek Hizmeti 3. Aynı yardımlar 4. Psikososyal Destek Hizmetleri 5. İş ve Meslek Edindirme. Aşağıdaki tabloda, STK’ların evsizlere yönelik hizmetleri sunulmuştur.

Tablo 2: STK'ların Evsizlere Yönelik Hizmetleri

	Barınma Hizmeti	Yemek Dağıtımı	Aynı Yardım (Giysi-Gıda)	Psiko-Sosyal Destek Hizmetleri	İş ve Meslek
Şefkat-Der Der.	Var	Var	Var	Var	Var
Umut Çocukları Der.	Var	Var	Var	Var	Var
Erdemliler Dayanışması Der.	Var	Var	Var	Var	Var
Hayata Sarıl Der.	Yok	Var	Var	Var	Var
Çorbada Tuzun Olsun	Yok	Var	Var	Var	Var

Tablo 2’den de anlaşıldığı üzere, evsiz bireylere barınma hizmeti dışında benzer hizmetler sunmaktadır. STK’lar, nihâî hedefleri olan bireyin toplumda kendi yeterliğiyle var olmasını sağlamak için bireyin sadece sosyal yardımla değil, kapsamlı, çok yönlü ve bütüncül bir sosyal hizmet anlayışıyla güçlendirilmesi gerçekliğinden hareketle imkân ve kabiliyetleri ölçüsünde hizmetler vermeye çalışmaktadır.

3.1.1. Barınma hizmetleri

Evsizlere yönelik hizmet veren STK’lar için barınma hizmeti öncelikli hizmet olarak nitelendirilmektedir. Nitekim evsizlerin temel sorunu, içinde yaşamaya elverişli standartlara sahip bir çatılarının olmayışıdır. Bu bireylerin sokağın taşıdığı risklerle yüz yüze kalması dışında, bireye verilecek sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin hayata geçmesi ve amacına ulaşması için barınma hizmetinin verilmesi zorunlu olarak görülmektedir. Aşağıdaki tabloda STK’ların sunduğu barınma merkezlerinin kapasitesi gösterilmektedir.

Tablo 3: STK'ların Barınma Hizmetinin Kapasitesi

	Erkek Kapasite)	(Kadın Kapasite)	Gün	Kalma Sınırı	Süre
Şefkat-Der	20	20	365 gün	Sınır Yok	
Umut Çocukları	60	Yok	365 gün	Sınır Yok	
Erdemliler Dayanışması	15	Yok	365 gün	Sınır Yok	
Hayata Sarıl Der.	Yok	Yok	-	-	
Çorbada Tuzun Olsun	Yok	Yok	-	-	

Tabloda görüldüğü üzere derneklerin barınma hizmetinin kapasitesi toplamda 115 kişiden ibarettir. Bu sayı 18 milyon civarında olan metropolün nüfusu ve kentte bulunan evsiz sayısı göz önüne alındığında oldukça düşük bir

rakamdır. STK'lar arasında kadınlara barınma hizmet veren sadece bir dernek bulunmaktadır. Bunun sebebi sokaklarda yaşayan evsizler içindeki kadın oranının daha düşük olması (Meneviş, 2006; Yağan, 2009) olarak değerlendirilebilir. Yeni dernekler olan Hayata Sarıl Derneği (2017) ve Çorbada Tuzun Olsun Derneğinin (2014) evsizlere yönelik barınma hizmetleri sunamaması henüz barınma hizmetlerini sunacak düzeye, organizasyon yapısına ve mali güce ulaşmamasıyla açıklanmaktadır.

Barınma hizmeti, STK'lar için evsizlerin temel ihtiyacı olmanın yanı sıra, nihâî hedeflerinin gerçekleşmesi ve uygulanan diğer sosyal hizmetlerin amacına ulaşması için zorunluluk arz etmektedir. Bir katılımcı bu durumu şu cümlelerle anlatmıştır:

“Biz sokakta çorba dağıtarak onları dönüştürmeyeceğimizin farkındayız. Çorbayla sadece onları doyurabilirsiniz ama topluma yeniden dâhil edemezsiniz. Bu yüzden en büyük hayalimiz bir barınma merkezi açabilmek. Böylece kapsamlı bir şekilde, onların ihtiyaçlarını analiz edebilmeyi, karşılayabilmeyi ve onların toplumla bütünleşmesini ve yeniden toplumsallaşmasını sağlayabilmeyi hedefliyoruz.” (K4)

Barınma hizmetinin bireyin yeniden toplumsallaşabilmesi için ön koşul olduğunu diğer iki katılımcı da şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Sen kokan bir kişiyle konuşur musun veya ona iş verir misin?” buraya gelen kişi duşunu alır ve elbiselerini yıkama imkânı bulur? Böylece insanlar tiksinden onunla konuşabilir.” (K3)

“Evsiz biri asla iş bulamaz. Bir evsiz iş bulsa bile düzenli bir yaşama sahip olması lazım. Dinlenmesi ve işe vaktinde gitmesi lazım. Her gün traşlı olmalı ve temiz giyinmeli. Sokakta bunu başaramaz ki, kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar barınacağı bir yerin olması lâzım.” (K1)

Bu gerçeklik, STK'ları barınma hizmeti de içeren hizmetler üretmeye yöneltmiştir. Barınma hizmeti sunmayı içeren sosyal hizmet yaklaşımına geçiş sürecini bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Çorba dağıtımının onları güçlendirmek için yeterli olmadığını görünce, dernek kuralım, ilk önce deneme amaçlı 4 kişiye barınma hizmet verelim dedik ve derneği 2015 Ekimde açtık. Bir ay sonra da tüm evsizlere kahvaltı ve banyo hizmeti vermeye başladık. 6 aydan fazla gıda stokumuz vardı ve bu derneğin amacı stoklamak değil evsizleri doyurmak, onlara hizmet vermektir.” (K1)

Barınma hizmetlerinin sınırlı olmasıyla beraber zorlu bir alan olması ve sorumluluk gerektirmesi, evsizleri seçerken bazı kriterler koyma mecburiyeti koymaktadır. Bunların başında madde bağımlılığı ve diğer sakinlerle uyumlu yaşama zorunluluğudur. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Öncelikle sokaktan kurtulmak isteyen, yaşamına şekil vermek isteyen bireyleri evlerimize alıyoruz, sokakta yaşamaktan memnun olan kişileri almıyoruz. Çünkü bir insan değişmek istemediği sürece hiçbir şekilde değiştiremezsiniz. Değişirim dediği zaman her türlü yardımı yaparız. Ama değişmem diyorsa o zaman kimseye zarar verme, gel, duşunu yap, sabah kahvaltını yap, akşam yemeğini ye, kıyafetini verelim diyoruz ve bu kişilere barınma dışındaki tüm hizmetleri veriyoruz.” (K1)

Katılımcılar akademik bulgulara benzer şekilde evsizler arasında madde kullanım oranının yüksek olduğunu belirtmiştir. Bağımlı kişilere yönelik barınma hizmeti sunulurken, evsiz bireyin madde kullanımı bırakmış olması veya tedavi sürecinde olma şartı konulmaktadır. Bu şartın amacı, diğer sakinlere zarar verme ihtimalidir. Bu durumu katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

“ Madde bağımlılığı olan kişilerde seçici olmak zorundayım çünkü bu, diğer kişilere verdiğimiz hizmetlere engel olabiliyor. Bir tane madde bağımlısı aldık, 9 ay uğraştık olmadı. Bu sefer mevcut sakinleri rahatsız ediyor.” (K1)

“Şartımız yok, ancak kendine veya burada kalan diğer bireylere çok ciddi zarar veriyorsa, madde kullanıyordur, ya da buranın ismini, burada kalanları tehlikeye atıyorsa o şekilde hizmet vermeyi kesebiliriz.(K2)

Hizmet öncelikleri içerisinde fiziksel ve zihinsel yeterlilikleri dolayısıyla sokağın şartlarından daha fazla etkilenme ihtimali olanlara da öncelik tanınmaktadır. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Biz, akli dengesi bozuk, yaşlı ve kendi başına yaşamını idare edemeyecek bireylere barınma imkânı sunarken öncelik veriyoruz. Bizim barınma imkânlarımızdan yararlananlar genellikle akli dengesi yerinde olmayan kişiler, üç gün kalır, beş gün gelmez. Ama hep kendisine açık bir kapının olduğunu bilir.” (K1)

Barınma hizmeti, aynı zamanda evsizlerin devlet yardımlarından yararlanabilmelerini sağlamaktadır. Örneğin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığıyla yoksullara verilen maddi desteklerden yararlanabilmek için bireyin bir ikâmetgah adresine sahip olması gerekmektedir. Barınma merkezlerini ikâmetgah adresi olarak belirleyen evsizler bu sayede bu imkânlardan yararlanma fırsatı bulmaktadır.

3.1.2. Sokakta Yemek Dağıtımını

Sokakta yemek dağıtımını evsizlere yönelik faaliyet gösteren tüm STK’ların ortak ve temel hizmetlerinden biridir. Çünkü açlık, evsizlerin her gün karşılaştıkları ve üstesinden gelmek zorunda oldukları temel bir sorundur. Katılımcılar, evsizlerin günlük faaliyetlerinin önemli bir kısmını yiyecek bulma veya yiyecek parası için dilenmenin oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu durum evsizlerin görünür yüzünü oluşturduğu için evsizliğin açlıkla özdeşleşmesine yol açmaktadır. Bu yüzden ana çalışma alanı evsizler olmayan derneklerin ve belediyelerin de çoğu zaman evsizlere yemek dağıtımını yaptığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda STK’ların sokakta yemek dağıtımını yaptığı evsiz sayısı ve bölgesi sunulmaktadır.

Tablo 4: STK'ların Evsizlere Yemek Dağıtım Hizmeti

	Şefkat- Der	Erdemli er Dayanış ması Der.	Umut Çocuklar ı	Çorbada Tuzun Olsun Der.	Hayata Sarıl Der.
Hizmet Verilen Kişi Sayısı	250	150	-	150	150
Bölge	Taksim	Kadıköy- Üsküdar-	-	Taksim	Taksim

		Ataşehir			

Tablo 4’te görüldüğü üzere STK’ların dördü sokakta yemek dağıtımını yapmakta ve dağıtım bölgeleri kentin en işlek bölgelerinden oluşmaktadır. Bu bölgeler gündüz olduğu kadar gece de kalabalık olan, insan sirkülasyonunun yüksek olduğu bölgeler olduğu için evsizlerin tercih ettiği bölgelerdir. Umut Çocukları Derneği yönetim ve yurt binasının Bakırköy’de olması ve yemek servisi yapacak taşıtlarının olmaması evsizlere yemek dağıtımını yapmasına mâni olmaktadır.

Yemek dağıtımını sadece evsizlerin açlığını giderilmesini değil aynı zamanda gönüllü ve evsiz arasındaki iletişimin sağlanması ve güven ilişkisinin kurulmasını sağlamaktadır. Bu konuda bir görüşmeci şu ifadelerle yer vermiştir:

“ Biz yemek dağıtarak onları umursadığımızı hissettirmeye çalışıyoruz. Bir anlamda onlara verdiğimiz hizmetin ilk basamağını oluşturuyor. Bu yüzden çok dikkat edilmesi gereken bir alan. Yanlış yaklaşımlar çok kötü sonuçlar doğurabiliyor. Bu yüzden gönüllülerimize yemek dağıtımını öncesi oryantasyon eğitimi veriyoruz. Doğru bir yaklaşım sergilerseniz, ilk başlarda temkinli davranıyorlar ama zamanla aranızda bir güven bağı oluşuyor. Birilerinin onlar için mücadele verdiğini görmek, onları iyi hissettiriyor.” (K4)

Açıklamadan da anlaşıldığı üzere, yemek dağıtımını temel bir hizmet olmakla beraber, evsizlere sunulan sosyal hizmetlerin ilk adımını oluşturma misyonunu da içermektedir. Derneklerin yemek, gıda ve diğer aynı yardımları gizli evsizlere de verilmektedir. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelerle yer vermiştir:

“ Biz oturduğu konutu kaybetme riski olan veya bir konutu olmasına rağmen konutunu kaybetme riski altında olan kişilere, gizli evsizlere de yardımcı olmaya çalışıyoruz. Çünkü, onların da desteklenmeye ihtiyacı var.” (K4)

“ Tarlabası’nda, 14 kişinin kaldığı pansiyonlarda yaşayan abilerimiz var. Tuvaletlerinin sağlıklı olduğu, sıcak suyun yetersiz olduğu yerlerde 350 lira vererek kalanlar var. Şartları kötü ama sokağa tercih ediyorlar. Biz onlara da yemek veriyoruz.” (K5)

3.1.3. Psiko-Sosyal Destek Faaliyetleri

Evsiz olmanın bireyi karşı karşıya bıraktığı riskler arasında dışlanma, ötekileştirilme, aşağılanma gibi bireyi toplumun dışına iten sosyal riskler geniş yer bulmaktadır. Evsizlik sorunu büyük oranda, hali hazırda yaşam şansları ve beklentileri yoksulluk, ayrımcılık, akıl hastalığı, madde bağımlılığı ve diğer engeller nedeniyle azalmış olan toplumun en savunmasız kesimlerini etkilemektedir (Barrow vd., 1999: 529, Işıkhana, 2006: 37). Evsizler arasında yoğun olarak görülen psikolojik rahatsızlar (İlhan ve Ergün, 2010:80; Türkcan ve Türkan, 1996: 9) bireyin evsiz olmasının nedeni olduğu gibi, evsizlik süreci içerisinde de oluşan veya gelişen bir sorundur.

Bu nedenle evsiz bireylerin psikolojik ve sosyal olarak içinde bulunduğu riskli durum STK’ların evsizlere yönelik yaklaşımlarında, ihtiyaç haritalarının

çıkarılmasında ve sosyal hizmet sunumlarında ön plana çıkmaktadır. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Evsiz insanların ihtiyacı aç kalmak, ya da giyinmek değil. Aç kaldığında rica ederse esnafımız yemek veriyor ona, bir şekilde karnını doyurabiliyor. Hele elbise hiç değil, dışarıda çıplak gezen bir evsiz göremezsiniz. Bu insanların asıl sorunu sosyalleşememe. Toplum içerisinde var olamama.” (K1)

Derneklerin tamamı psikolojik danışmanlık ihtiyacını gönüllü psikologlar marifetiyle karşılamaktadır. Ancak STK’ların evsizlerin psikolojik ve sosyal olarak desteklenmesine yönelik faaliyetleri bundan ibaret değildir. Yukarıda izah edildiği üzere evsizlerle yemek dağıtımını aracılığıyla iletişim kurmayla başlayıp psikolojik danışmanlık, barınma hizmeti, iş ve meslek edindirme faaliyetlerinin tümü aynı zamanda bireyin hayata yeni bir başlangıç yapması, kendine güvenmesi ve başaracağına inanmasını içeren destek süreçleriyle paralel bir şekilde ilerlemektedir. Bu anlamda derneğin var olması bile evsizler için önemli görülmektedir. Derneğin varlığının evsizlerin sosyalleşme süreçlerine etkisini görüşmeciler şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

“Bu dernek onlara gün içerisinde çay içebileceği, sohbet edebileceği, insanlarla tanışabileceği ve kendisinden ücret talep etmeyen ortamı sağlamayı hedefliyor.” (K1)

“Evsiz insanlar sokakta çok zaman geçirdikleri için insanlara olan güvenlerini ve inançlarını yitirmiş oluyorlar. Bu kuruma ilk geldiklerinde dışı kapalı ve sessiz oluyorlar ama zamanla daha açık ve konuşkan oluyorlar. Çünkü kendi kaderlerini paylaşan insanlarla daha rahat iletişim kuruyor, anlaşıldığını düşünüyor. Zaman içerisinde kendi olan inancı ve güveni tazeleniyor, daha dışı açık bir tutum sergiliyor. (K3)

STK’lar bir bakıma evsiz bireylerin toplumun içinde kendisine oluşturduğu dünyanın sınırlarından sıyrılarak hayatla yeni ve sağlıklı bir iletişim kurma fırsatı sunmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda dernek gönüllülerin evsizlerle temas kurmasını, onlarla iletişim içinde olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Dernek üyelerinin evsizlerle iletişim kurması ve onlarla bir paylaşım içerisine girmesinin önemini bir görüşmeciler şu sözlerle ifade etmektedir:

“Biz gönüllerden sadece bağış yapmasını beklemiyoruz ki, hiçbir şey yapamazsan onlarla otur, onlarla sohbet et, dertlerini dinle. Dışarıda sürekli dışlanan bu insanlar, birisiyle konuştuğunda kendilerini o kadar iyi hissediyorlar ki.” (K1)

“İnsanların desteğine ihtiyaç var, bu sadece maddi olarak da değil, her gelenden bizim bir maddi talebimiz de yok, her gelen bize maddi bir şey yapmak zorunda da değil. En azından -benim buraya gelen her gönüllüye, öğrenciye söylediğim şey- Ne yapabilirim diye sorulduğunda, hiçbir şey yapamıyorsan da bu arkadaşlarla zaman geçir, okey oyna, tavla oyna, işte yukarıda bilardomuz var, tavlamız var, en azından farklı bir insanla zaman geçirmiş olsunlar, bunlar bile çok önemli, işin artık maddi kısmından öte bu tarz insanlara ihtiyacımız var.”(K2)

STK’ların kurucuları ve gönüllü üyeleri arasında sokakta yaşama geçmişi olan kişilere sıkça rastlanmaktadır. STK’lar evsizlerin psikolojik ve sosyal olarak güçlendirilmesinde eski evsizlerden önemli düzeyde yararlanmaktadır. Eski

evsizler, sokağın tecrübeleriyle evsiz bireylerle iletişim kurmada, onların yaşama tutunmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcı bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Geçmişte sokakta kalmış ve bu dernekten hizmet almış artık kendi hayatını kurmuş evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş bir sürü arkadaşımız var, birçoğuyla görüşmeye devam ediyoruz, belli günlerde ziyaret etmeye devam etmeye devam ediyorlar, buradaki insanlarla bağlarını koparmıyorlar, bu şekilde bir sürü arkadaşımız var. Bize imkânları ölçüsünde destek veriyorlar.” (K2)

“Özellikle başarmış, hayata tutunmuş ve hayatına yön vermiş eski evsizleri gördükçe, ben de başarabilirim duygusu oluşuyor onlara. Hem onlarla daha rahat iletişim kuruyorlar, çünkü eski evsizlerin onlara karşı önyargı barındırmayacağını biliyorlar.” (K3)

3.1.4. İş ve Meslek Edindirme Faaliyetleri

Hayatlarını idame edecek düzeyde bir iş bulamamak, evsizliğin bireyler için kalıcı bir sorun oluşmasında belirleyici problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. STK’lar bu sorunu evsizlere yönelik olarak meslek atölyeleri kurarak aşmaya çalışmaktadır. Ancak bu meslek atölyeleri, daha çok terapi niteliğindeki sanat atölyeleri niteliği taşımaktadır. Bunun temelinde çoğu evsiz yaşlı, psikolojik ve fiziksel olarak çalışamayacak düzeyde hasta olmaları, çalışabilecek düzeyde olanların da genel olarak hâlihazırda evsiz olmadan önce uzun yıllar yaptıkları ve uzmanlaştıkları mesleklerinin olması yatmaktadır. Çalışabilecek düzeyde olan ve bir meslek sahibi olan evsizlerin iş bulamamalarının sebebi daha çok psikolojilerinin bir meslek edinmeye uygun olmaması yatmaktadır. Bu nedenle STK’ların meslek atölyeleri daha çok bireyleri rehabilite eden ve kısmen de olsa harçlıklarını çıkarabildikleri ahşap boyama, cam boyama, boncuk işleme, şal örme gibi el işi faaliyetlerine yöneliktir. Katılımcı bu hususla ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“Önce rehabilite ediyoruz meslek edinmesi için, onu yapmadığınız sürece gidip üç gün gidip çalışacak ve kaçacak. Öz saygısını kazanması ve toplumsallaşması lazım. Atölye çalışmalarımızın amacı buydu, mesela ahşap boyama yapıyorlardı. Burada yemekten sonra, cumartesi günleri atölye hocası geliyor, burada boyama yapıyorlar. Başka dernekte de görevli hocalar bizim de atölye çalışmalarımızda yardımcı olup ders veriyor. Ahşap boyama, taş boyama gibi atölyeleri gerçekleştiriyorlar.” (K1)

Evsiz bireylerin iş ve meslek sahibi olamamalarında bir konuta sahip olmama temel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü evsizlik, bireyleri meslek edinemeyecekleri bir kısır döngüye sürüklemektedir. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde özetlemiştir:

“ İşin yoksa paran yok, paran yoksa evin yok, evin yoksa düzenin yok, düzenin yoksa işin yok.” (K5)

Bu döngü, evsizlere barınma hizmeti verilerek kırılmaya çalışılmaktadır. Evsizliğin bireyi iş yaşamından ne derecede uzaklaştırdığını bir başka katılımcı da şu şekilde ifade etmektedir:

“Evsizler aç uyanıyor ve aç yatıyor, bu yüzden günün büyük bir kısmını yiyecek arayarak geçiriyorlar. Bu adam hangi ara iş arayıp da bulsun. Hem kokan bir adama kim iş verir ki, üstü başı perişan.” (K3)

STK’ların evsizlerin bir meslek sahibi olmalarındaki katkısı, evsize yeniden iş arayabilecek isteği ve cesareti aşılmasıdır. Bunu katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“Sokakta kaldığı süre içinde evsizlerin insanlara inancı ve güveni tükenmiş oluyor. O yüzden içine kapanıyor, sınıyor bir anlamda. Ancak burada insanlarla vakit geçirdikçe, kendisiyle aynı süreçleri yaşayan insanların başardığını gördükçe, birilerinin ona değer verdiğini gördükçe kendi geçmişi, güçlü ve mutlu olduğu zamanları hatırlıyor. Ben diyor, zamanında şöyle bir adamdım. Yeniden iş arama, çalışma ve hayatını kazanma hevesine bürünüyor..”(K3)

Bu noktada STK’lar çalışabilecek düzeyde ve çalışmaya hazır evsizlere gönüllü ve bağışçuları da içeren iletişim ağlarını kullanarak doğrudan veya iş arama sürecinde yardımcı olarak da iş bulmalarını sağlamaktadır. Bunu katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“ Bu dernek bu sürede kişinin iş bulması için elinden gelen çabayı gösteriyor, bazen de tanıdıklarımız, gönüllülerimiz veya belediye aracılığıyla onları işe sokabiliyoruz.” (K3)

Geçmiş yaşamındaki mesleğini sürdürme imkânı olmayan evsizler de olabilmektedir. Örneğin bir katılımcı (K5): “Evsiz eğer eski hayat kadınıysa, gidip nerde iş bulabilir.” diyerek bu durumu ortaya koymuştur. Bu nedenle piyasada talep gören meslek dallarında da meslek eğitimi verilmektedir. Bu hususla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle başvurmuştur:

“ Özel sektördeki destekçilerimiz sayesinde mutfak eğitimi, gastronomi, hijyen eğitimi, sanayi mutfağı, bireysel koçluk, bütçe yönetimi eğitimi aldık. Buradan aldığımız eğitimlerle çeşitli yerlerde iş bulanlar oldu.” (K5)

3.1.5. Aynı Yardımlar

Evsizlere başta iç çamaşırı ve kışlık mont olmak üzere elbise, uyku tulumu, ayakkabı, battaniye gibi yardımlar yapmak, bu alanda faaliyet yapan tüm STK’ların ortak çalışmaları arasında yer almaktadır. Bununla beraber, evsizlerin ağır maliyetli protez uzuvların alınması veya tedavi giderlerinin karşılanması gibi sağlık alanlarındaki ihtiyaçları, imece usulü veya bağışçılar marifetiyle giderilebilmektedir.

3.2. STK’ların Sorunları

Araştırmanın bu kısmında STK’ların evsizlere yönelik hizmetlerini sınırlayan veya gelişmesini önleyen sorun alanları irdelenmiştir. Evsizlere yönelik hizmet veren STK’lar, sorun alanları noktasında da ortak görüşlere sahiptir. Sorun alanları, toplumsal algıdaki olumsuzluklar ve yanlışlıklar, ekonomik sorunlar, gönüllü ve personel alanındaki sorunlar, fiziki imkân yetersizliği ve diğer aktörlerle işbirliğinde yaşanan problemler olarak sınıflandırılmıştır.

3.2.1. Toplumsal Algıda Evsizler

STK'ların evsizlere sunduğu hizmetlerde, toplumun evsiz bireylere yönelik tutum ve algısı önemli bir sorun alanı ve kısıtlayıcı unsur olarak değerlendirilmektedir. Nitekim STK'lar, toplumsal algıda evsizlerin olumsuz bir yere sahip olduğu konusunda geniş bir uzlaşmaya sahiptirler. Bu değerlendirme Çelebi'nin (2014) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Çelebi, evsizlere yönelik toplumsal algıyı araştırdığı çalışmada evsizlerin toplum tarafından güvenilmez, hijyenik olmayan ve hastalıklı bireyler olarak algılandığı sonucuna ulaşmıştır. Evsiz bireylere toplumun bakış açısını bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“Toplum, evsizlerin yaşantılarını onların kaderi olarak görüyor, madem kaderi buysa neden müdahale edeyim diyor”. (K1)

Bu ifade toplumun evsizleri, içinde buldukları durumun sorumlusu olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bu olumsuz algı, evsizleri toplumun dışına ittiği gibi yeniden toplumsallaşma süreçlerine sekte vurmakta, bu alanda faaliyet gösteren STK'ların başta maddi gücü ve gönüllü desteği olmak üzere birçok yönden yeterliliklerine zarar vermektedir. Nitekim, içinde bulunduğu durumdan dolayı evsizin kendisini sorumlu tutan yaklaşıma sahip bireyler, evsizlere yardım etmek veya bu yönde bir çabanın parçası olmak istememektedir. Bu realiteyi başka katılımcılar da şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Derneğimize gelenler, 18 yaş altındaki bireyleri görmeyince bir hayal kırıklığına uğruyor, elindekilerini bırakıyor, yardımını yapıyor ama bir daha gelmiyor. Çünkü evsizlere yardım yapmak başışçıya cazip gelmiyor.” (K2)

“Toplumumuz, geleceğe yatırım yapıyor ama geçmişe yapmıyor. Öğrencilere burs toplasam buraya para yağar ama evsizler için zaten yakında ölüp gidecekler diye bakılıyor.” (K1)

STK'lar evsizlere yönelik duyarsızlığı toplumdaki değerlerin çöküşü, yardımlaşma duygusunun ve toplumsal duyarlılığın yok oluşuyla da açıklamaktadır. Bu durumu bir katılımcı şu ifadelerle açıklamıştır:

“Doğuda neden yok evsizlik, çünkü sahip çıkıyor insanlar birbirine. Buradaki toplum sahip çıkmıyor ki, komşu komşuya sahip çıkmıyor. Manevi yönümüz çökük, batı yani bu taraf olarak, doğuda o yok. Doğuda mahalle arasında belki deli diye tabir ettikleri insanlar vardır ama onların da evi vardır. Sokakta yatmaz, biri sahiplenir. Sorun bu bana göre. Sahiplenmemek, paylaşımın olmaması.” (K1)

STK'lar toplumun olumsuz algılarına rağmen, toplumdaki duyarlı kesimlerle beraber hizmet üretimine devam etmektedir. Ancak bu olumsuz algı bazı durumlarda hizmeti engelleyici boyutlara ulaşabilmektedir. Bu durumu görüşmeciler şöyle örneklendirmişlerdir:

“Bazen insanlar, ‘evsizleri besliyorsunuz, onların sayısını artırıyorsunuz ya da mahallemize doluşturuyorsunuz’ diyerek şikâyetçi oluyorlar, yani toplumda gerçekten evsizlere karşı dışlayıcı, önyargılı bir tutum var.” (K4)

“Ben burayı açarken daha tabelayı asarken bile civar sakinler tarafından şikâyet edildim ve kapanma tehlikesiyle yüz yüze kaldım. Neden? Buraya bağımlılar, serseriler gelecektmiş. Cebimde para olmasına rağmen evsizlerin barınabilecekleri

bir yer bulamadım. Oraya suçlu, bağımlı doluşacakmış. Sadece kentten uzak, izbe yerlerde yerler veriliyor. Mevcut barınma yerimizi de geçmişte sokakta yaşamak zorunda kalan bir kişinin duyarlı yaklaşımı sayesinde bulabildik.” (K1)

İfadelerden de anlaşıldığı üzere toplumsal algıda evsizlere yönelik olumsuz algı, bu alanda faaliyet gösteren STK’ların faaliyetlerini gerçekleştirirken, önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.2. Gönüllü ve Gönüllülük Sorunu

Sivil toplum kuruluşların temel sorun alanlarından biri Türkiye’deki gönüllülük algısının sosyal hizmetin gereklerinden süreklilik ve sorumluluk ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Araştırmalar (İçduygu vd., 2011: 18; Yeğen vd., 2010: 52) Türkiye’de gönüllüğün oldukça düşük düzeyde olduğunu, bu gönüllülük düzeyinin de sorumluluk olarak nitelendirilmediğini ortaya koymaktadır. Yeğen ve ark.’nın (2010:52) Türkiye’deki gönüllü kuruluşlar üzerine yaptığı araştırmada üyelerin ve gönüllülerin “sorumluluk” eksikliği; nitelik sahibi yetkin kadro ve üye sıkıntısının, STK’ların başlıca sorunlarından biri olduğu görülmüştür.

Gönüllü problemi, söz konusu evsizlere yönelik faaliyet gösteren STK’lar olunca daha derin bir soruna dönüşmektedir. Çelebi (2014) evsizlere yönelik toplumsal algıyı araştırdığı çalışmasında toplumun sokakta yaşayan insanlarla etkileşim kurma ve onlara yönelik yapılacak sosyal sorumluluk çalışmalarına katılım istekliliğinin zayıf olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bu durum, evsizlere yönelik hizmet veren STK’ların hizmet süreçlerini sekteye uğratan önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. STK’ların gönüllülerin sorumluluk alanlarındaki eksikliğini katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

“ Bizdeki gönüllülük gönlüme göre, yani insanlar canları istediklerinde ya da iyilik yapmak istediklerinde gönüllü faaliyetlerde bulunuyor. Bir projede gönüllü olmanın aynı zamanda bir sorumluluk olduğu bilincini taşıyor.” (K4)

“ Ben insanlarımızın gönüllülük anlayışını, beş dakikalık vicdan olarak niteliyorum. Beş dakikalık vicdanla, insanlara yardım edemezsiniz.” (K1)

Sorumluluk bilincine dönüşmeyen gönüllülük anlayışı sosyal hizmetler açısından önemli ve ciddi bir sorun alanına dönüşmektedir. Bu durumu bir katılımcı şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“ Bu hem sağlıklı bir sosyal hizmet üretmemizi engelliyor hem de hizmet verdiğimiz insanların güvenini kırıyor. Biz bu anlayışla geleceğe dair öngörülerde bulunamıyoruz çünkü bugün büyük bir hevesle yanımızda olanlar yarın olmayabiliyor. Ayrıca, evsizle bir bağ kuruyor, ona güven veriyorsunuz ve sonra orada olmayınca güveni sarsılıyor ve bir daha o güveni inşa etmenin imkânı kalmıyor.” (K4)

Evsizlik sorunu sadece bireyin barınabileceği bir meskene sahip olmasıyla çözüme erdirilebilen bir sorun alanı değildir. Aynı zamanda psikolojik ve sosyal destek süreçlerini de içeren uzun süreçli çözümler isteyen bir sorundur. Bu süreç, sosyal hizmet sürecinde yer alan bireylerin, hizmetin gerekliliklerini yerine getirecek düzeyde sorumluluk ve süreklilik istemektedir. Bu anlamda gönüllü ve gönüllük sorunu STK’ların hizmetlerinde önemli bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir.

3.2.3. Ekonomik Sorunlar

Evsizlere hizmet veren STK'ların temel sorunlarından biri, Türkiye'deki STK'ların ortak bir problemi olan (İçduygu, vd., 2011; Yeğen vd., 2010) ekonomik yetersizliklerdir. Ekonomik yeterlilik düzeyi kuruluşun ve hizmetlerin devamlılığı kadar kapsamı ve niteliğini de belirlemektedir. Araştırmamızda STK'ların ekonomik olarak kendilerini güçlü olarak görmediği, ekonomik yetersizlikleri hizmetin niteliği ve kapsamındaki en önemli belirleyici unsur olarak değerlendirdikleri görülmüştür. STK'lar ekonomik olarak yetersiz olmalarını toplumsal duyarlılığın düzeyi, evsizlere yönelik toplumun algıdaki olumsuzluklar ve devletin yaklaşımı gibi nedenlere açıklamaktadır.

Evsizlere yönelik faaliyet gösteren STK'ların hiçbiri devletin herhangi bir kurumundan maddi destek almamaktadır. Bununla beraber personel desteği, mekân temini gibi durumlarda da devletin kaynaklarından yararlanamamaktadır. Çabalarını tamamen gönüllülerin ve bağışçıların desteğiyle sürdürmektedir. Bununla beraber hiçbir STK kamu yararına çalışan dernekler statüsünü sahip değildir. Bu nedenle bir işletmeye sahip olup olmadığına bakmaksızın tüm dernekler belirli periyotlarda devlete vergi ödemektedir. Bununla ilgili görüşmeciler sorunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Stopaj ödüyorum, devlete vergi ödüyorum. Toplum yararına hizmet veren dernek statüsünde değiliz. Ben şu an iki kira bedeli vergi ödeyeceğim bu ay, niye? Benim dernek olarak lokalim yok, ticari faaliyetim yok. Para getiren ticari bir faaliyetim olsa tamam ödeyeyim. Bizim kira gelirimiz veya market gibi bir işletmemiz yok. Biz devletin sorumluluğunu paylaşıyoruz ama vergi ödüyoruz.” (K1)

STK'lar ekonomik sorunlarla daha çok barınma hizmeti sunarken yüz yüze kalmaktadır. Bu durum iki nedenle açıklanmaktadır. Birinci neden, barınma yüksek maliyetli bir hizmet olması, ikincisi de bağışçıların yardımları gıda veya giysi gibi ayni yardımlar yapmasıdır. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Bağışçıların tüm ilgisine rağmen, insanların düşündüğünün aksine buraya para değil, sadece giysi geliyor. Bu derneği ayakta tutan benim kendi arkadaşlarım. Gönüllülerimizin yüzde yirmisi para yardımında bulunuyor, yüzde sekseni ise kıyafet yardımı. Ama biz bu kıyafetleri tutacağımız deponun kira masrafını nasıl karşılayacağız? Gelen kıyafetler de çoğunlukla eski. Ekonomik sorunlar, evsizlere hizmet veren bütün STK'ların ortak problemidir.” (K1)

Nakit bağışlardaki yetersizlikler belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Örneğin STK'lar, bağışçıların vefat etmiş yakınlarının hayrına bağışladıkları gıdalarla yaptıkları yemekleri evsizlere dağıtırken, plastik tabak ve kaşık gibi satın alınması gereken malzemeleri temin etmekte zorlanmaktadır.

Dernekler, evsizlere yönelik geliştirilecek sosyal hizmet modelinin barınmayla beraber onların meslek edinmelerini sağlayacak iş ve meslek atölyeleri ve psikososyal destek alabilecekleri alanlar ve sosyalleşebilecekleri, günlük yaşam aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri alanlara ihtiyaç duyduklarını sıklıkla ifade etmektedir. Ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle dernekler temel faaliyetlerini yürütebilecekleri mekânlardan bile yoksundur. Mekân yetersizliğinin sosyal hizmet sunumunda yarattığı sorunu katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

“Barınma hizmeti sunarken madde bağımlılığı olanla olmayanları, genç ve yaşlıları veya uyumlu olamayan bireyleri ayırmak gerekiyor. Yurtdışında da böyle yapılıyor. Farklı özellikleri veya farklı problemleri olan insanları bir araya koyduğunuz zaman çatışma kaçınılmaz oluyor. Bu şartlar altında psikososyal destek vermeniz veya hizmetinizde başarılı olmanız mümkün olmuyor.” (K1)

“Bütün dernek faaliyetlerimizi derneğin merkezinde yapıyoruz. Birimlerin kendi alanları yok. Yemeği de sosyal faaliyetleri de bu küçük mekânda yapıyoruz. Umarım zamanla ekonomik olarak güçleniriz ve daha geniş mekânlara sahip oluruz”(K4)

Görüldüğü gibi ekonomik yetersizlik sorunu, başta barınma hizmeti olmak üzere verilen tüm hizmetlerde STK’ların ortak problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.4. Aktörler Arası İşbirliğinde Yaşanan Sorunlar

Evsiz sorunu yukarıda da izah edildiği üzere sosyal devlet olmanın gereği olarak devletin de sorumluluk alanı içerisine girmektedir. Bu anlamda STK’lar çeşitli süreçlerde devletin merkezi ve yerel yönetimleriyle iletişim içerisine girmektedir. Ancak STK’larla yapılan görüşmelerde ilişki düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmüştür. Örneğin, hiçbir STK’nın evsizlere yönelik hizmetler konusunda devletin herhangi bir kurumu veya yönetim birimiyle işbirliği protokolü bulunmamaktadır. Görüşülen bir STK’nın sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklara yönelik hizmetler kapsamında düzenlenmiş işbirliği protokolü olması rağmen protokolün devletin merkezi ve yerel yönetim aygıtlarına yüklenen hiçbir sorumluluğunun yerine getirilmediği, sadece belediyenin barınma merkezine günlük bir öğün yemek yardımında bulunduğu ifade edilmiştir.

Resmi düzeyde bir işbirliği olmasa da evsizlere yönelik sınırlı sayıda STK bulunması ve bir anlamda devletin sorumluluk alanını paylaşması nedeniyle özellikle barınma hizmeti sunan STK’ların devletin merkezi ve yerel yönetim birimleriyle düşük düzeyde de olsa bir iletişim içerisinde olduğu söylenebilir. Özellikle huzurevlerinde kalma şartı oluşmayan evsizlerin kaymakamlıklardan veya sosyal hizmet merkezlerinden bu kuruluşlara yönlendirildiği ifade edilmiştir. Bununla ilgili katılımcılar şu sözlere yer vermiştir:

“Devletin huzurevlerinde kalma şartını sağlamayan evsizleri, il sosyal hizmet müdürlükleri bize gönderiyor, bu kişileri de barındırıyoruz. Devletin kontenjanları sınırlı ve başvurular yüksek, bize birkaç ay idare edin diye rica ediyorlar, biz de yardımcı oluyoruz” (K1)

“Devletin belirlediği yaş sınırı var, ayrıca kontenjan sınırlı, bekleyen çok oluyor, yaş şartını sağlayıncaya kadar veya sıra gelene kadar ne yapacak bu adam. Biz o kişilere de yardımcı oluyoruz.” (K3)

Bununla beraber katılımcılar, devletin genel olarak evsizlere ve bu alanda faaliyet gösteren STK’ların çalışmalarına kayıtsız kaldığını, beklediği desteği göremediğini ifade etmektedir.

“Geçen belediyeye dilekçe yazdım, sokakta çorba dağıtım yapacağım, 150 ekmek 150 su verin, gerisini biz karşılıyorz zaten, ona bile cevap vermediler.” (K1)

STK'ların devletle en yoğun ilişki kurduğu alanlardan biri madde bağımlılığı tedavi merkezleridir. Nitekim, evsizlerin uyuşturucu bağımlılığından kurtarılması, bu süreçte onlara gerekli tüm desteğin verilmesi STK'lar için ortak bir misyon niteliği taşımaktadır. Ancak zor, maliyetli ve uzmanlık isteyen bu süreçte STK'ların müstakil bir birimi veya çalışma alanı olmadığı için evsizler Sağlık Bakanlığı'na bağlı, ücretsiz hizmet veren madde bağımlılığı tedavi merkezlerine yönlendirilmektedir. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelere yer vermektedir:

“Madde bağımlılığıyla ilgili sağlık kurumlarına yönlendiriyoruz, tedavi ve rehabilitasyon sürecinde de kendisini destekliyoruz, önceliğimiz o zaten, yani bütün bu mesleki eğitim veya ailesine veya kendisine vereceğimiz desteklerin öncesindeki en önemli şey bağımlılıktan kurtulması.” (K2)

“Devletin ücretsiz bağımlılıktan kurtarma hizmetleri veren kurumları oluyor, oralara yönlendiriyoruz, kendimiz takip ediyoruz.” (K1)

Benzer bir süreç psikiyatrik tedavi görmesi gereken evsizler için de sürdürülmektedir. Ancak bu konularda da resmi bir işbirliğinden söz etmek mümkün değildir.

Yeğen ve ark.'nın (2010: 52) Türkiye'deki gönüllü kuruluşlar üzerine yaptığı araştırmada STK'ların kendi içlerinde ve birbirleri arasında etkin iletişim ve sosyal ağların eksikliğinin, STK'ların başlıca sorunlarından biri olduğu görülmüştür. Bu araştırmada evsizlere yönelik hizmet veren sınırlı sayıdaki bu STK'ların yöneticilerinin birbirlerini tanıdığı, iletişim içinde ve diğer derneklerin faaliyetlerinden haberdar oldukları görülmüştür. Hatta bazı STK'ların diğer derneklerin kuruluş aşamasında önemli görevler üstlendikleri, emek ve bilgi paylaşımında bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin en eski dernek olan Şefkat-Der, Hayata Sarıl Derneğinin kuruluş aşamasında önemli destekler sunmuştur. Çorbada Tuzun Olsun Derneği'nin kurucu üyeleri uzun süre Şefkat-Der'in bünyesi altında faaliyet göstermiştir. Erdem Der'in kurucuları da, derneğin kuruluş aşamasında Şefkat-Der'in kurucularıyla bir dizi görüşmeler yaptığını ve onların çalışmaları içerisinde bulunduğunu ifade etmiştir. STK'ların bu yakın ilişkisinin aksine birlikte sürdürdükleri projelere rastlanılmamıştır. Bu durum bir anlamda benzer işler yapmaları ve kendi faaliyet bölgelerinin olmasıyla açıklanabilir.

Kuruluş amacı ve faaliyet alanı farklı olan diğer STK'larla olan iletişim düzeyi de oldukça sınırlıdır. Bazı projelerde veya hizmet sunumlarında destekleyici bir pozisyonda olmakla beraber bu STK'ların katılımları görüşülen kişilerce tatmin edici olarak değerlendirilmemektedir. Bununla ilgili katılımcı şu ifadelere yer vermektedir:

“Geçici projeler oluyor hep. Ben lay lay lom projeler diyorum. Mesela balon asarım, gelin eğlenelim, işte etkinlik var, işte şunu yapalım, balon şişirelim buna herkes geliyor ama gel şunu hastaneye yatıralım, benim burada diğer evsizle ilgilenmem lazım, siz de buraya el atın deyince hepsi kaçıyor. Faaliyetler lay lay lom.” (K1)

Benzer sıkıntıyı dile getiren bir görüşmeci de şu ifadelere yer vermiştir:

“ Yani bize göre de bu dernek ve vakıflarla alakalı birbirleriyle çalışma konusunda Türkiye'de özellikle bir sıkıntı olduğunu düşünüyoruz, herkes bir şeyler kendi

yapma derdinde, ben yapayım, edeyim, ya da biz öyle hissediyoruz. Biz isteriz ki eğitim ile ilgili bir dernek bizim yanımızda olsun, en azından biz bu sıkıntıları çözmeye çalışırken eğitim ayağında onlara gidebilelim, sağlıkla ilgili sıkıntılarımızda sağlıkla ilgili derneklere gidelim, ya da bizim yapabileceğimiz şeyler varsa biz onlar için yapalım, isteriz tabii ama maalesef böyle bir durum söz konusu değil. Genel olarak dernek vakıfların birbiriyle böyle bir bağı yok, böyle bir sıkıntı var zaten.” (K2)

STK’ların etkileşim içinde olduğu alanlardan biri de akademik çevredir. Evsizlerin maruz kaldığı psikolojik travmalar, sosyal dışlanma, madde bağımlılığı, taciz ve istismar gibi riskler özellikle sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilim disiplinlerinin konusunu oluşturmakta, bu nedenle de STK yöneticileri üniversitelerde konferans, seminer vb. etkinliklerine konuşmacı olarak davet edilmektedir. Evsiz sorununun akademik çerçevede tartışılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekle beraber katılımcılar, akademik çevrenin sahadan uzak olduğu, gerçek yaşamdan kopuk bir yaklaşım sergilediği eleştirisinde de bulunmaktadır. Bu durumu katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“Bizim uzmanlardan yararlanmamızdan öte onların bizden yararlanması gibi bir durum var aslında. Bize göre bu işler kesinlikle bir masada oturup kitaptan okuyarak ya da bir şeyler yazarak öğrenebilecek işler değil. Burada kesinlikle tecrübeye, birebir ilişkilere dayalı bir işten bahsediyoruz. Tabii hizmetin eğitim aşaması zorunlu ama en büyük ayağı insanlarla birebir ilişkide olmak, sahada olmak.” (K2)

Yapılan davetlere rağmen ilgili bölüm öğrencileri tarafından evsizlere yönelik faaliyetlerde bulunma isteğinin bulunmadığını da bir başka katılımcı şu sözlerle dile getirmiştir:

“Öğrenciler imzaya geliyor, geçeyim tamam. Ben bir üniversitenin psikoloji bölümünde konferans esnasında psikoloji bölümü öğrencilerine, yakında psikolog olacaksınız, sizin için laboratuvar, gelin gönüllü hizmet verin, evsizleri tanıyın, konuşun, empati kurun. Meslek yaşamınızda bunun gibi insanlar gelecek size. Bunlar evet evsiz ama zamanında bunların evleri, işleri vardı, 50 tane öğrenci vardı, kimse gelmedi” (K1)

STK’ların özel sektörle de düşük düzeyli bir ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak özel sektör bu işbirliğinde sosyal hizmet sunumunda proje ortağı olmaktan öte daha çok bağışçı ve sponsor olarak bulunmaktadır. Bunu bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“ Özel sektörde bize destek veren birkaç firma var, bir turizm şirketi buranın tadilatını yaptırmıştı onun dışında belli dönemlerde buraya destek vermeye çalışıyor, bir projemizde ekonomik olarak yardımcı oluyor. Yine orta ölçekli bazı işletmeler düzenli olarak kahvaltılık gönderiyor ya da tekstil firmasıysa yılda bir kez mont üretiyorsa 50 tane mont gönderiyor, böyle küçük yardımlarla bize katkıda bulunuyorlar.” (K1)

3.3. STK'ların Devletin Evsizlere Yönelik Hizmetlerine Dair Düşünceleri

STK'lar genel olarak evsizlerin devlet tarafından göz ardı edildiğini düşünmektedir. Belediyeler tarafından verilen hizmetleri sadece kış mevsimlerinde verilen, süreklilik arz etmeyen ve bireyin evsizliğine kalıcı olarak çözüm sunmayan uygulamalar oldukları yönünde eleştirmektedir. Bu konuyla ilgili katılımcılar şu ifadelere başvurmuştur:

“ Hava eksi dört olacak, eksi dört olmadan almıyorlar, hepsini bir yere tıkıyorlar, iki bin üç bin kişi bir yerde, her gün kavga gürültü. Sosyal destek çalışmaları yok. Sadece bireylerin barınmasını amaçlıyor. Rehabilitasyon, güçlendirme ve yeniden toplumsallaştırma yok. Altı ay sonra da güle güle. Bu adam tekrar sokağa gidecek.” (K1)

“ Hizmet sunarken önce ruh ve sinir hastalıkları tedavi merkezlerinin kapasitelerine bakmak lazım, çünkü evsizlerin asıl sorunu bu. Devlet diyor ki yedir, besle. İyi de sen bunu köle yapıyorsun. Evsizin tek ihtiyacı aç kalmak veya sokakta kalmak değil. Asıl ihtiyaç duyulan yardım alanını tespit edemedikten sonra ne devlet ne toplum, istediği kadar yer açsın.” (K3)

Devletin evsizlere verdiği hizmetlerin evsizlerin ihtiyaçlarına uygun olmadığı yönündeki eleştiriler farklı uygulamalar için de geçerlidir. Bu durumu bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

“Evsizler için hamam açtılar, iki ay sonra kapandı. Neden diye sorduğumuzda, bir saat çıkmadıklarını söylediler. İyi de sen hamam açmışsın, hamamda bir saat kalınır. Neden duş evleri açmıyorsun. Görevlilerin evsizler noktasında bilgi eksiği var, eğitilmeleri gerekiyor.” (K1)

Görüşmeci, evsizlerin ihtiyaçlarına uygun hizmet beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz evsizlere 365 gün 24 saat hizmet verecek, onların barınma, yiyecek ve temizlik ihtiyaçları kadar onların sosyal ihtiyaçlarını da karşılayacak, psikolojik olarak iyileştirecek bir kurumun olmasını talep ediyoruz. Bu uygulama evsizlik için çözüm değil.” (K3)

“Yapılması gereken şey, evsizlerin doğayla iç içe yaşayabilecekleri, hayatlarının son demlerini huzur içinde geçirebilecekleri Osmanlı'daki Şifahane tarzı kurumların yaygınlaştırılması.” (K1)

STK'ların evsizlikle mücadele noktasında devlete yönelttiği tavsiyeler içerisinde bu alanda faaliyet gösteren STK'larla daha yakın bir ilişki içinde olması ve destekleyici bir tutum içinde olması sıklıkla vurgulanmıştır. Katılımcılar bu hususla ilgili şu ifadeler yer vermiştir:

“ Gönüllü insanları kaybetmek kolay olmamalı, bu insanları kazanmaya çalışmak gerekiyor. Bu insanlara devletle koordineli bir şekilde, asla devlete aykırı ve bağımsız değil, fakat devletle eş zamanlı olarak görevler, vazifeler verilmeli, açıkçası başarılı bir şekilde kişisel amaç gütmeyen topluma faydalı devletin politikalarına uygun ortak akılla çözümler üretilmelidir.” (K4)

“Belediye her sabah evsiz gönderiyor duşa, bir kere de şu elektriği, faturaları biz yatıralım diyebilir. Dernek hesabını sosyal medyada paylaştım diye ceza aldım. Yardım toplama kanununa aykırı, izin almalıymışım. İzin de vermiyor, kamu yararına dernek statüsü olmadığı için. Yani zorlaştırıyor her şeyi. Ben evraklarla mı, evsizle mi uğraşacağım.” (K1)

Sonuç ve Öneriler

Evsizlere yönelik STK’lar, evsiz bireylere aynı ve nakdî yardımlar yapmanın evsizlik sorunuyla mücadele etmede etkili olmadığı görüşünde birleşmektedir. Bu bağlamda, sahadan elde ettikleri tecrübelerle dayalı olarak geliştirdikleri sosyal hizmet yaklaşımlarıyla bireylerin güçlendirilmesi, topluma yeniden entegre olmaları ve bağımsız olarak yaşamlarını idame ettirebilmelerine yardımcı olmaya çalışmaktadır.

STK’lar evsizlere yardım sunarken birçok sorunla yüz yüze kalmaktadır. Ekonomik yetersizliklere bağlı olarak başta sosyal hizmet sunumu için gerekli fiziki mekânların yoksunluğu olmak üzere birçok sorunla mücadele etmektedir. Bununla beraber toplumsal algıda evsizlere yönelik olumsuz tutumun varlığı, gönüllü üyelerin hizmetin gerekliliğine uygun sorumluluk anlayışından yoksun olmaları, akademik çevrenin konuya olan ilgisizliği ve kamusal hizmetlerin yetersizliği ve işbirliğini geliştirmeye yönelik bir tutum içinde olmamaları sunulan hizmetlerin kapsamını ve niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Evsizleri konu edinen araştırmaların neredeyse tamamı Türkiye’de evsizlere yönelik hizmetlerin yetersizliğini vurgulamaktadır. Bu araştırmada aynı sorun tespit edilmiştir. 2828 Sayılı Sosyal Hizmet Kanunu’nun Tanımlar kısmında (Mad. 3/a) sosyal hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü, olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan hareketle merkezi ve yerel yönetimlerin evsizlere yönelik hizmetleri “ sosyal hizmet” niteliğine uygun hale gelecek şekilde, sürekli, kapsamlı olarak yeniden düzenlenmelidir.

İklim koşullarına bağlı olarak verilen geçici hizmetler, hem süresiyle hem de hizmetin içeriğiyle evsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunmamaktadır. Mevcut uygulamalar yerine yılın tamamında hizmet verecek, evsizlerin barınma, sağlık ve gıda gibi temel ihtiyaçları yanında psikolojik rahatsızlıkları ve travmalarını da göz önünde bulunduran, bireyin güçlendirilmesi ve bağımsız bir birey olarak yaşamına devam etmesini hedefleyen hizmet modelleri şekillendirilmeli, yasal zemini hazırlanmalı ve uygulamaya geçirilmelidir.

Türkiye’de evsizlere yönelik hizmet modelleri geliştirilmelidir. Sosyal hizmet bu alanda yaklaşım ilke ve modelleri geliştirmeli, bu alanda faaliyet gösteren STK’ların bilgi ihtiyacını karşılamalı, sahadaki gerçeklikle teorik bilgiler sentezlenerek yeni yaklaşım modelleri geliştirmelidir. Disiplinlerarası yaklaşımla evsizlik sorunu çözüme ulaştıracak, onları güçlendirecek ve bağımsız bireye dönüştürecek kuram, yaklaşım ve modeller üretilmelidir.

Türkiye’de evsizlere yönelik bilgi ve veri eksikliği göze çarpmaktadır. Bu alanda yürütülecek faaliyetlerin evsizlerin ihtiyaçlarına ve hedeflenen amaçlara uygun olarak yürütülebilmesi için evsizlere yönelik kapsamlı araştırmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu anlamda ASP Bakanlığı ve üniversitelerin ilgili bölümleri hem müstakil olarak hem de sahada olan STK’larla işbirliği içerisinde elde ettiği bilgileri güncel veri tabanlarında kayıt altına almalıdır. Evsizlere yönelik hizmet veren STK’ların uyguladığı sosyal hizmet faaliyetleri, akademik olarak desteklenmeli, akademik yaşam ve saha arasında köprü oluşturulmalıdır.

Evsizlere yönelik faaliyet gösteren sınırlı sayıdaki STK’ların hem nicelik hem de niteliksel olarak gelişmesi ve evsizler sorununun çözümünde devletin önemli bir ortağı düzeyine ulaşabilmesi için STK’lar hem yerel hem de merkezi yönetim kurumları tarafından desteklenmeli, daha etkin ve yoğun bir iletişim ağı oluşturulmalı, STK’ların talepleri göz önünde bulundurulmalı; fiziki mekân temini, aynı ve nakdi yardım sunumu, personel ve araç desteği gibi uygulamalarla gönüllü uygulamaların daha kurumsal bir yapıya dönüşümüne ön ayak olunmalı ve ortak projeler yapılmalıdır.

Kaynakça

Akyıldız, Y. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Evsizlik Sorunu ve Çeşitli Uygulamalar. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi (VIII-I): 67-91.

Altun, G. (1997). 1991-1995 Yılları Arasında İstanbul’da Görülen Evsiz Ölümleri. (Uzmanlık Tezi).Trakya Üniversitesi, Edirne.

Barrow, SM., Herman, DB., Cordova, P., Struening, EL. (1999) Mortality among homeless shelter residents in New York City. Am J Public Health. 89:529-534.

Caton, CLM., Shrouf, PE., Eagle, PF., Opler, LA., Kass, FI., Felix, A., Dominguez, B. (1994). Risk factors for homelessness among schizophrenic men: a case-control study. Am J Public Health, Sayı: 84: 265–270

Çelebi, E. (2014). Sokakta Yaşayanlara Yönelik Sosyal Sorumluluk Çalışmaları İçin Toplumsal Algının Belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 (33): 808-815

Echenberg, H., Jensen, H. (2008) Defining and Enumerating Homelessness in Canada (PRB 08-30E) (Ottawa: Library of Parliament, Parliamentary Information and Research Service). Sayı: 1.

Erbay, E. (2016). Sokakta Yaşayanlara Yönelik Kurumsal Hizmetler ve Uygulamalar. Anadolu Ü. AÖF Sosya Hizmet Kitabı içinde (s. 78-104). Yayın No: 2239, Eskişehir.

Erkaslan, Ö E.(2009). Evsizlik, Yoksulluk ve Yoksunluk. Mimarlık Dergisi, Sayı 347.

Ethridge, D.E. (2004). Research Methodology in Applied Economics.Blackwell Publishing. , 2nd edition.

Hwang, S. (2001). Mental İllness and Mortality Among Homeless People. Acta Psychiatr Scand, 103:81–82.

Işıkhhan, V. (2004). Yaşlı Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları. Toplum ve Sosyal Hizmet, Sayı: 15: (2), 39-50. <http://www.vedatisikhhan.com/akademik/> (Erişim Tarihi: 29.06.18)

Işıkhhan, V. (2006a) Ruh Hastası Evsiz Kadınların Sorunları ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi. Cilt: 17(1).

Işıkhhan, V. (2006b) Türkiye’de Evsizler Sorunu ve Sosyal Hizmet. Küreselleşen Dünyada; Sosyal Hizmetlerin Konumu, Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı, T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Antalya,

Işıkhhan, V. (2015). Homeless People In Turkey And Social Work Interventions. 14 April 2015, 15th International Academic Conference, Rome: 468-477.

Ito, K., Morikawa, S., Okamura, T., Shimokado, K., Awata, S.(2014). Factors associated with mental wellbeing of homeless people in Japan. Psychiatry Clin Neurosci. 68(2): 145-53

İBB(2014).İbb’den Evsizlere Sıcak Yuva. <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/33689> (erişim tarihi: 28.07.18)

İçduygu, A., Meydanoğlu, Z., Sert, D.Ş. (2011). Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası. CIVICUS Uluslar arası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye ülke Raporu II. Tüsev Yayınları, İstanbul.

İlhan, N., Ergün, A. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı. Aile ve Toplum, Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 20 Ocak-Şubat-Mart. 79-90.

Meneviş, B. (2006). Evsizler. DPT ve Türk Ulusal Ajansı, Ankara.

Morikawa, S., Uehara, R., Okuda, K., Shimizu, H., Nakamura, Y. (2011). Prevalence of psychiatric disorders among homelesspeople in one area of Tokyo. Nihon Kosshu Eisei Zasshi; 58: 331–339.

O’Connell, JJ. (2005). Premature Mortality in Homeless Populations: A Review of the Literature. Nashville, TN: National Health Care for the Homeless Council, Inc.

O’Connell, JJ., Mattison, S., Judge, CM., Allen, HJ., Koh, HK.(2005). A public health approach to reducing morbidity and mortality among homeless people in Boston. Journal of Public Health Management & Practice. Jul-Aug;11(4):311-316. <http://santabarbarastreetmedicine.org/wp-content/uploads/2011/04/Public-Health-Mortality-Study-with-Koh.pdf>

Özdemir, M. (2010b). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(1): 323-43.

Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış. Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 21, Sayı 2.

Padem, H., Göksu, A., Konaklı, Z. (2012). Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. International Burch University Publication No: 13.

Smith, C. M. Maurer, F. A. (2000). Community Health Nursing Theory and Practice(2rd ed.). W B. Saunders Company. s.672-692.

Şimşek, A. (2012a). Araştırma Modelleri. (Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde) Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları içinde. Yayın No: 1619, Eskişehir.

Şimşek, A. (2012b) Evren ve Örneklem. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Yayın No: 1619, Eskişehir.

Türkan, S., Türkcan, A. (1996). Psikiyatri ve Evsizlik: Bir Gözden Geçirme Çalışması. Düşünen Adam. 9 (4): 8-14.

Yağan, M. (2009). Ankara'da Evsiz Ölümleri. (Uzmanlık Tezi).Gazi Üniversitesi. Adli Tıp ABD. Ankara.

Yeğen, M. , Keyman, E.F., Çalışkan, M.A., Tol, U.U. (2010). Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü. Yaşama Dair Vakfı.